

Landskap: Blekinge Upptecknare: Hulga Svensson, Fröslafors
 Härad: Lister Berättare: " "
 Socken: Kyrkhult Berättarens yrke: Landbrukare
 Uppteckningsår: 1964 Född år 1908 i Kyrkhult

Kor och otar som dragare. Oh och ötkillverkning. LM.F 125

s. 1-26

(tills. 5 st. foton i sid. 22 o 23; neg. salmas,
 teckn. sid. 24-26.)

Skriv endast på denna sida.

LRF 125

Kor och oxar som dragare. Ökande och tillverkning.

Före 1900 användes till dragdjur i denna trakt, oxar och hästar i ungefär lika antal, någon enstaka bondes eller torpare använde kor. Cirka 1900 var det övervägande hästar som användes till dragdjur och cirka 1950 och 1962 var det endast någon enstaka bondes här i trakten som använde nötkreatur till dragdjur. Då kor användes till dragdjur så var det de största och kraftigaste mjölkarna som användes och dessa fingo bättre och kraftigare föda än de övriga korra, ifall ägaren hade mer kor än de en eller två som användes till dragdjur. Tidens var av trakten urgamla koras.

Nuvarande användes ~~så~~ användes inte nötkreatur till dragdjur i denna trakt mig särtrigt påmer är en enda liten gård i Björkefall, Kyrkhult där ägaren använder en stor och kraftig ko till dragdjur för sina körlöner. Gårdens storlek är i

10/11-64

Totalareal 41,9 hektar därav 4 hektar odlad jord
Kor och oxar användes före 1900 i denna trakt till
körlor både för jordbruksredskap såsom plog ålder och
harr på äker, och för vagn och släde på vägar, samt
vintertid för skogskörlor.

Omkring 1900 började körlor med nötkreatur för vagn
eller släde på vägar att minskas upphörligt. Orsaken
var att folket tyckte det gick för sakta att komma
fram på vägar med kor eller hästar som dragare.

Arbetskraften vid jordbrukshästar i trakten
hade börjat minska. Folket började också anse
att det var föredrande att köra med nötkreatur
på vägar. Nya större och kraftigare hästar hade
hästar i trakten börjat ersätta den gamla småväxta
och systra hästrassen som funnits här i trakten
sedan urminnes tid.

Men till körlor på äker, med plog harr eller
ålder fortsatte det till långt framåt 1900 att även

användas åcar eller kor som dragare. Flera bönder
på smägårdar här i trakten som i min barndom
endast hade 2 eller 4 hektar åker utförde sina
kärsor med kor som dragare. Men på 1920-talet
och även före började dessa bönder, då skördarna
blivit mer uppdrovna att skaffa sig en mindre
häst till dragdjur och de slutade upp med att
använder kor som dragare. Dessa bönder ägnade
sig vid sidan av sitt eget jordbruk, även att göra
dagsverke vid större jordbruk här i trakten.
Det har berättats att på gårdar här i trakten där
det fanns 10 hektar åker och därutöver fanns
före 1900 vanligen en eller två hästar och drag-
ötar. På en gård i Farabol, Kyrkhult, med en
areal ~~av~~^{unge} ett hundra hektar, där det fanns ovan-
ligh stor skog och som i slutet av 1800 talet inköptes
av en skogshandlaren har det berättats att denne
ständigt hade förut om ett eller två kor hästar.

är en ^{öfver} 3 par dragoxar som nästan ständigt var sysselsatta med körsor i skogen. Gårdens åkerareal kunde ikke ha varit över 20 hektar. Det är att märka att i denna trakt även finns gårdar med en stegs markareal av särskilt 200 hektar. På jordbruksdär det endast finns 5 eller 7 hektar åker och de endast hade en häst, kunde det hända att de även ^{också} använde ett par kor till dragdjur. Några stridigheter eller gnabb mellan "hästbönder" och "kabönder" i denna trakt har jag aldrig hört omnämnas av äldre personer, och ej heller något sådant. Men jag har hört i mina "hästbönder" säga om bönder som körde med kor till exempel. Han är så fattig och har så liten dålig gård, så han måste föra med korna. På 1920-talet började det i denna ort av den yngre jordbruksbefolkning, att anses fönedrande att köra med oxar eller kor på dessa dragdjur. Började

se sid. 22-23

~~Löjtnante~~ i antal att upphörligt minskat. På denna
gård i Finnsta fanns dragoxar till omkring 1953.
Det var den sista gården i hela västra Blekinge
där det fanns dragoxar. Foto av dessa dragoxar
beifogas (foto nr. 1, nr. 2 och 3). Foto nr 4 och 5 är oxar taget 1941.
Dragoxar och dragkor skyddades med tönmar som här
i orden kallades "yddol". Tömmen måste vara så lång
att kusken kunde ha den över axeln då han t ex.
gick bakom grlogen och plöjde. Ivar av tömmens bida
se ändar fanns en fjärning av cirka 5 cm. diameter. Fjär-
ningen placerades framifrån vid oxens öra strax intill
sidan. Hornet så lades tömmen snett över oxens pranna
och runt det andra hornet och tillbaka till fjär-
ningen men nu bakom hornet. Så viktes
tömmen och ögeln slacks in i fjärningen
varaefter ögeln lades om örens öra och drags
till bagom halsen. Bakifrån sett lades tömmen
alltid om vänter oxens högra öra och

alltid om högeroxens vänstra öra. När man sedan körde med oxarne och drog i tömsträngen där öglan var lagd om vänsteroxens högra öra så vred oxparet mot väntsida. Drog man i tömsträngen där öglan var lagd om högeroxens vänstra öra så vred oxarne åt höger. Vänsteroxen kallas här i orten "närmareox" och högeroxen kallas "fjärmareox". De ^{som} körde enhet med en ote eller ko använde draget liknande frälstlistans och typ 9 men dessa draget kallas här i orten kosele och har använts huvudsakligen av dem som körde enhet med ko. Typ 9 a kallas bogträ och var ^{av} björk 9 b kallas mackputa eller även mankputa. 9 c kallas dragtamp, på 9 d har jag inte hört något särskilt namn, 9 e kallas bringrem, bogträdsrem även bröstrum. När denne typen av draget (som kallas kosele här i trakten) användes vilket var huvudsakligen då de körde enhet

med en ko ev. ox, så skyddes dragdjuret med förmär som varo fästade vid var sida strax över djurets nos i en grålagd grimska. Det har berättats att någon enskilda person skall ha använt ett besel och huvudlag liknande de som användas till hästar, men jag har själv aldrig sett det.

Till prödrivningsmedel måste ofta pistoler användas på grund av att dragoxar och dragkor ville gå för sakta särskilt när de började bliva hungriga.

Väl tränade och inkörda dragoxar och även dragkor kunde användas i arbete hela dagen, men behövde gärna vila och åta närmare 2 timmar vid middagsstid. Dragoxar och dragkor varo arbetsdugliga vid 3 års ålder.

Dragoxar användes när de varo intörda och tränade till dragdjur, uteslutande till tungt dragarbete. Dragkor kunde endast användas till lättare dragarbete. Men varken jag själv minns eller har hört berättas

att oxar eller kor spändes för brudvagn, likvagn
eller att nägen reste till marknader efter dem.
Men i mina yngre år minns jag flera äldre personer
berätta att både oxar och kor används som dragdjur
för transport av brännved och varjehandla lant-
bruksprodukter från denna ort, till staden
Karlskrona, belägen mellan 2 och 3 mil häriifrån.
Tid årsfester på livets högtidsdagar eller vid kyrk-
liga festir har jag aldrig hört berättas att dragoxar
eller dragkor spelat någon roll. Men nägen gång i
mina yngre år kunde det förekomma att man
i ett karnevalstid kunde få se nägen person
komma åkande efter oxar eller kor. Men även
detta är numera blitt ett gammalt minne.
För cirka 25 år sedan berättades det i denna ort
av flera trovärdiga personer, att en bond, som tro-
ligen ännu lever, bosatte i byn Skålmarshult vid
Skånegränsen, sände samman en tjur och en

häst samt körde i par med dem åtminstone för vagn. Det berättades att fjuren gick vid vänstra sidan av hästen, mellan fjurens nos och fistelsängen hade han en kort frästäng vars enda ände var fastbunden i fjurens nosring och den andra änden fasthängd i fistelsängen, så fjuren ^{icke} skulle kunna stänga hästen. Hur fjurens seldan och förrmar var anordnade är mig obekant. Men det berättades att fjuren verkade vara starkare dragdjur än hästen. Det sades att ibland körde deんな bonde inspän-
mare med fjuren och hade större lass efter fjuren än han kunnat ha haft efter hästen.
Dragoxar och dragkor viatades då ^{då} ^{om vintertid} ej vara i arbete i hädugården bland gårdenas övriga nötkreatur. Var det en gård där det kunde födas ^{minst} 12 eller 15 nötkrea-
tur, så fanns förr i tiden vanligen en griga som stötte dessa och mjölkningen och då fick hon även sköta dragdjurens uppförring. Dessa skulle om vintertid

ha av det bästa höet. Oxarne placerades ofta under varens tid i häststallet och då blev det gårdenas dräng som skulle sköta uppfodringen av oxarna. Tjy denne fick vanligen köra oxarne. Om sommarenens tid när oxar eller dragkor ej varo i arbete fingo ole följa gårdenas övriga nötkreatur i lebe. På någon enskaka gård här i orten hade ole en särskild beteshage för oxarne. Denna beteshage kallades oxhagen.

När oxar eller kor skulle väntas vid dragarbete så skulle de vara helst 3 år gamla. De vanliga fackningsarbetsocken användes, endast med den skillnaden att en klave helst ^{av hörn} sättis fast i öcket vid den sida det nya dragdjuret skulle placeras. Tjy det gick lättare att hämpa en oxe eller ko som skulle köras i gräs, när det ena djuret var fullt vant vid dragarbete. De första gångarna körring förekom måste en person leda det

nya dragdjuret och det måste vara en lätt harr eller släde för dem att dra. Körningen fick ej heller präga mer än högst en timme om dagens de första dagarne. Men körtiden kunde efters mågra dagar utökas till en timme om förmiddagen och en timme om eftermiddagen och något synge arbetsredskap kunde dragas av dem. Efter mågra dagars körning behövde vanligen det nya dragdjuret icke ledas av någon person utan kusken kunde klara körning en själv. Men ibland kunde det hänta att det nya dragdjuret vid körning måste ledas kanske flera veckor och någon gång kunde det hänta att det var omöjligt att hämja.

Skulle nu oxar eller hästar hämpas i praz där ingen av dem först var van vid dragartete, så var det betydligt svårare att hämja dem. Då måste det första tiden alltid vara en person till var och en av djuren att leda dem. Men ibland om djuren varo lugna och

Fåliga till synnet så kunde kurken som höll i
förmaven räff fort även i sådana fall klara för-
ningens spår. Om läsningar eller besvärgelse före-
kommit då djuret varit alltför motståndig är mig
obekant, ej heller har jag hört omtalas att häm-
ningen skulle påbörjas någon särskild kalender-
dag.

Tjurkalvar som bestänts till dragare kastrerades
här i orten av någon där till funnit lekman, &
minna yngre är fanns här i orten flera sådana
personer. Då en tjurkalv skulle kastrellas lades
smaror om benen på den och han snärjdes omkull.
Operationen utfördes med en liten myake vass
kniv som kallades "jaillkniv". Därefter smordes
med karbolvatten och saken var klar. Ingen bedö-
ning förekom. Den sista tjurkalv på denna
gård i ömma, som skulle bli dragare kastrerata
under bedövning av veterinär det var år 1942.

En fjurkalv kastrerades om hästen och den skulle
då vara 6 månader. Kastrerades ^{den} vid yngre åldrar
så ansågs den ikke bliva så kraftig dragare. Om
en fjur kastrerades vid en ålder, mellan 2 och 3 år
och skalle användas till dragare så kallades han här
i orten ikke ote utan "böll"

Någon avverkning av klövarne på dragoxar och drag-
kor behövde sällan förekomma, ty klövarne möttes
fullräckdigh mär det kördes på åkerar och vägar.

Skulle det någon gång behövas en mindre avverk-
ning av klövarne så kunde den om besörjas av
gårdens arbetsfolke. Men på den sidan då oxar
och kor användes för körlar av skogsprodukter
m.m. på vägarne, brukade skoning av klövarne
äga rum varje höst när det blev snö samtid-
igt och hult. Skoningen verkställdes alltid
av närmaste smed. En här i markten nu
avlidne smed berättade en gång för mig att i

Hans yngre är flick han varje vinter sker omkring 50 par oxar. Han berättade även att nästan gärdar där de hade mycke virkestransporter året om på vägarna, så hade de även oxarna ständigt som markis.

När hornen på en oxe vara felaktigt ställda förekom i denna ort icke någon rättning av dem varken som jag själv minns, eller av äldre personer i mina yngre år hört berättas. Men för cirka 12 år sedan besökte jag en bond, som bodde cirka 10 mil häriifrån i östra Blekinge. Denna bond använde oxar till dragdjur. När jag fick se hans oxar påpekades av mig, att hans yngste oxe hade olämpligt vuxna horn som dragoxe. Hornen varo nämligen vuxna raka ut åt sidorna. Det varades att det går att få hornen att kröka sig uppåt genom att fäta jack på trären i hornen på den övra sidan. Men om hur många jack som skulle

fitas, och om han läng tid det tog innan fjellet
var avhängt därom talade vi icke.
Av frågolistsans typer på dragak har i denna ort
vid körning enhet med oxe eller häst, används drag-
ak liknande frågolistsans typ 9 som i denna ort
kallades "kosele" se sida 6 i svaret!
Övriga av frågolistsans typer på dragak har icke
förekommit i denna ort. De dragak som förekom-
mit i denna ort varo av typ enligt bifo-gad
teckning. Vr.

Detta ope: längd är 180 centimeter och användes
när det kördes för plog, havv eller åder på åker
De ak som användes när det kördes för vagn
varo till form och utseende precis lika, men
deras längd var cirka 2 meter. De ak som
använtes, när det kördes för plog, havv eller åder
kallades endast ok och varo de vanligast före-
kommande. De ak som användes vid körning

sida. 24

~~Detta är en handskriven med årtalen 1800 i vänster~~
för vagn kallas vagnsok. Orsaken till att det
användes kartare och när det kördes för plaz m.m.
på åker var att då skulle dragarna gå så nära
intill varandra som möjligt.

Vilka fördelar och vilka nackdelar de och brade som bru-
kades i min hemtrakt, därom har jag aldrig hört någon
bonde yttra sig om. Men enligt min egen erfarenhet
och åsikt så hade den del av oket som vilaade på örens
nacke bort vara något bredare. Try på de del som an-
vändes i denna trakt, var denna del av okets bredd
endast högst 9 centimeter, brade bort vara 12 centimeter.
De i dena trakten brukliga oxen varo icke dikorrade
eller målade ej heller på något annat sätt utomny-
kade. Oxen varalades ej på annat sätt än att de
fingo stå inne i ladugården när de icke an-
vändes för att vara torra och icke skadas av
eventuellt regn eller snö. När dragokar eller

av dragkor skulle spänna för och användas till dragdjur, så öppnades först lastugårdsstörrarne. Ökar eller dragkor hade alltid basplats intill varandra. Ökar lades på djurens nackar. Hornbaggarnes läderremmar krängdes på hornen. Angående hornbaggarna se bifogad teckning av ocht, nr 1. Hornbaggarnes längd kunde variera beroende på dragarnes storlek. Öket måste nämligen ligga på rätt plats på ökens nacke där dennes dragkraft var störst. Så lades törmen om hornen som är beskrivet på sida 5. Dragdjuren fästes sånt av lastugården eller stallbet.

Skulle det glöjas eller havvas så var förbindelseleden mellan öket och plog eller harv en grov järnkärtning vars ena ände lades i den på öket hängande järnkrokens se teckning nr 1 figur 6 och järnkärtningens andra ände fästes med en järnkrok vid jordbruksredskapsret.

Skulle det köras ~~med~~ för vagn så lades den med

beslag på skaklarne fastade järnring som förband
skaklarne, i den på skep hängande järnkroken
Se bifogad teckning nr. 2 av oxskaklar figur 1
Oxskaklarne varo cirka 3 meter långa och hade närmast
vagnen järnbetag med häb i som stäcks på
hjulaxeln utanför hjulets man. Tisbelstång användes
icke i denna ort, ty då var det stor risk att otar-
nes baken blevo skadade av vagnens hjul sär-
skilt i nedför bänkar.

För att skydda dragdjurets nacke mot tryckskader
och skarsår, hade somliga bönder i denna ort klätt
den del av oxet som vilade på djurets nacke med
ulligt färskinn. Fick dragdjuret tryckskador skarsår
eller svullnad i nacken så var den enda behandlingen
att de nägra gångar dagligen frästades i nacken med
urin. Andra åkommor t. ex. spratt i bakenen på
gamla dragotar behandlades icke, utan de sildes till
staka. Inga signaturer besvärlser eller läsningar,

att förhindra tryckskador och skarsår eller att prästgöta läkningen av sådant åkommar, har mig veterligh aldrig förekommit i denna ort.

De i denna trakt vanliga öken varo så enkla att de kunde tillverkas av nästan vilken person som helst. Ett ett ok sönder så tillverkades ett myt- ok, ofta av husbonden själv, eller av någon son, dräng eller torpare. Ibland kunde det hänta att en bonde hänvände sig till en snickare för att få ett myt ok tillverkat. Någon fabrikens närsig tillverkning av ok, har mig veterligh aldrig förekommit. Öken tillverkades vanligen av björkträ, men även av askträ. Någon gång kände det hänta att ett ok tillverkades av granträ. När oket var tillhuggit och trylat, så lämnades det till närmaste smed för att av honom föres med nöd vändiga beslag. På 60 cm. avstånd från okets änder räknat fästes med långa järnmärlor järnringar

i vilka hornbaggarne skulle löpa. På översidan av okets mittparti lades ett tunn! järn med vanligen 7 hål. I dessa hål nedslögs 7 st. järntänder så långt att de var 2 cm. över järnet. Orsaken till att dessa järntänder behövdes var att okets dragring kunde flyttas så varje øre fick draga efter sin förmåga.

När det fördes under vår och sommartid med øtar ^{för} eller där det fanns gräs på marken, så måste det användas munkkorgar på dem se teckning nr 3.

Dessa munkkorgar varo flätade av lindbast och kallades här i orten "mula grämmor". De fölls uppe på sin plats genom ett smöre lagt över dragdjurets nacke under tön och hornbaggar.

Så kan tilläggas att en øre eller ke som i prax blivit intord att gå till vänster, kunde aldrig föras att gå till höger och tvärtom, det dragdjur som inkörts att gå till höger måste under hela sitt liv som dragare alltid ställas till höger.

se sid. 26

Så kan också tillbäggas att oxar som varo under 180 centimeter i bröstmått kallades här i orden "stutar". Det har av äldre personer i denna ord berättats att många bönder i orden, förr i tiden uppföddde stutar och tåmajole, och när de varo fullt användbara till dragdjur så såldes de på marknader som livdjur till släffbygdens bönder, ner mot kusten och betalades då med betydligt högre pris än om de skulle säljs till släkten. Om en vagn och användes till för häst dragarbete så blev den vanligen under keha sin tid som dragdjur, betydligt präg fördare, än en vagn som under första tiden som dragdjur körs endast för lättare försörjning.

Med detta var medsändes 5 st. foto av oxar sprända för plog, harv och örder. Samt 3 st. blickningar av oxar, oskaklar och oxmunkor. Tillika sändes ett sidningsutklipp om oxarne i Sverige.

sid. 22-23

sid. 24-26

sid. 21a

M 16099 : 91/2

Landskap: Blekinge

Berättare: Hugo Sommar

Härad: Lister

Berättarens yrke: Lantbrukare

Socken: Kyrkhult

Berättarens adress: Granna, Kyrkhults socken

Uppteckningsår: 1964

Född år 1908 i Granna, Kyrkhults socken

Upptecknare: berättaren

Tisdagen den 4 augusti 1964

Från
Karlskrona

Oxen snart borta från ladugårdarna

Skal oxen enbart bli ett museiföremål? Utvecklingen tyder på det. Exakta antalet oxar i dag vet man inte, men det torde bara röra sig om några hundra. Och antalet minskar allt hastigare. Oxarna omges numera av ett romantiskt skimmer från fornstora dar.

Många svenska landskap är numera avoxade. Kalmar och Jönköpings län domineras ifråga om oxförekomsten. I det sistnämnda länet finns ännu några oxgårdar kvar, men även dessa reduceras undan för undan. Detta betyder att vi snart måste gå på museum för att se djuren.

Oxarna var förr i tiden smålänningarnas förnämsta marknadsvara och Gustaf Vasa utfärdade en rad bestämmelser angående handeln med dessa. Som en kontrast till det ringa antalet oxar i dag kan nämnas att man år 1890 enbart i Jönköpings län redovisade inte mindre än 28.737 djur.

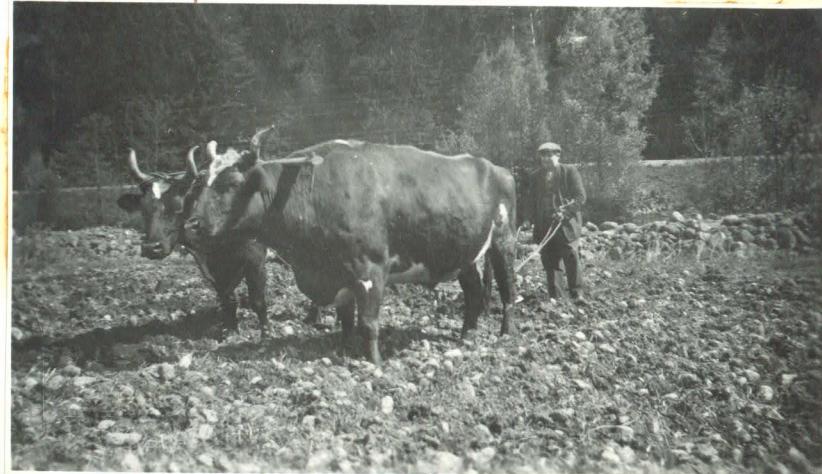
Oxarna används som dragdjur och slaktdjur. Som ett kuriösum kan nämnas att en lantbrukare i Pelarne socken i Kalmar län för blott några år sedan plöjde med oxar framför plogen.

21

Ifyll ovanstående uppgifter! Skriv uppteckningen endast på den linjerade sidan

Pv: St 1964

M. 16099:22.

Oxar för årder, Åmma omkr. år 1952

Oxar för plog, Åmma omkr. år 1950

Blekinge
Listers hd.
Kyrkhults sn.

Oxar för plog, Åmma omkr. år 1950

Inlämn. av
Hugo Svensson, Fri-
dafors, år 1964

se sida 5!

M. 16099 : 23.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Blekinge
Listers hd.
Kyrkhults sn.
Inl. år 1964

Inl. av Hugo Svensson,
Fridafors
Lantbrukare
född år 1908 i Kyrkhultssn

4

Oxar för harv, Åmma år 1941

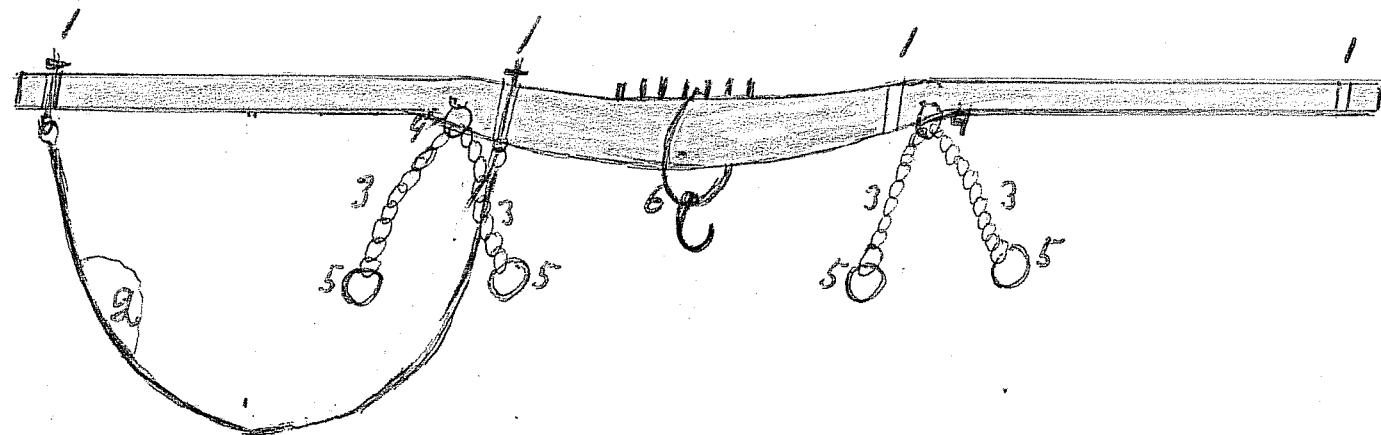

5

se sid. 5 !

M. 16099 : 24.

Nr. 1 Teckning av otak
hela längden 180 cm.

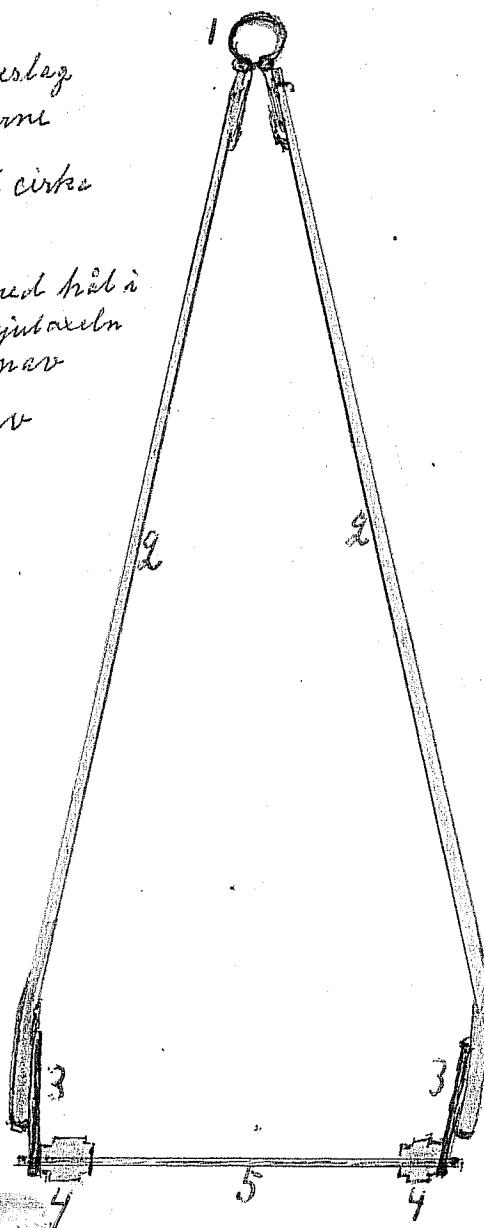

1. Hål i otak för eventuell klave
2. Klave av järn
3. Hornbaggar av järnkäffing
4. Järnring i otaket fästad i otak, genom järnringen trädöles hornbaggarne
5. Läderremmar i hornbaggarnes ändar, som terängdes på otaks horn.
6. Lös järnring omberingsotak, samt i ringen fästad dragkrok av järn

Vr 2

Teckning av östskoklar

- 1 Järnring med beslag
fästdad på skoklarna
- 2 Skoklar av trä cirka
3 meter långa
- 3 Skokelbeslag med hål i
som stäcks på hjulaxeln
utanför hjulets mav
- 4 Vagnstjulets mav
- 5 Hjulaxel

M. 16099 : 26.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

No. 3 Tegning av munkorg
på drago

1 Munkorg för öre

